

Darko Matovac
Sveučilište u Zadru
darko.matovac@gmail.com

Kognitivnolingvistički pristup poučavanju prijedloga

U ovome radu raspravlja se o mogućnostima primjene kognitivnolingvističkoga pristupa opisu prijedloga u okvirima poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika. U prvome dijelu rada opisuju se tradicionalni i kolokacijski pristup poučavanju prijedloga, uočavaju se njihovi nedostaci te se daje osvrt na malobrojnu postojeću literaturu koja se bavi tom problematikom. U središnjem dijelu rada sažimaju se temeljne pretpostavke na kojima kognitivna lingvistika temelji svoj pristup opisu prijedložnih značenja te se upućuje na moguće prednosti takvoga pristupa pri poučavanju upotrebe prijedloga u stranom jeziku. Teorijske pretpostavke oprimjeruju se opisom odabranih značenja prijedloga do. Radom se želi potaknuti razvoj novih promišljanja i suvremenih pristupa poučavanju hrvatskoga kao stranoga jezika.

1. Uvod

U gramatikama i rječnicima sustavnost odnosa među različitim jezičnim jedinicama i njihovim upotrebama često nije prikladno prikazana pa udžbenici i nastavni materijali utemeljeni na takvim jezičnim opisima često onima koji pokušavaju ovladati nekim jezikom zadatak ne olakšavaju na primjeren način. Neprikladan pristup posebice je očit u opisima upotrebe prijedloga, tj. adpozicija općenito, opisima koji se ponajprije temelje na navođenju primjera različitih upotreba, no bez uspostavljanja poveznica među tim upotrebama. Takav pristup onima koji pokušavaju ovladati nekim jezikom ostavlja dojam da je upotreba prijedloga odraz jezične nasumičnosti kojom se može ovladati pukom srećom ili beskrajnim učenjem velikoga broja međusobno nepovezanih i nelogičnih pravila. S druge strane svima onima koji su učili

ili poučavali neki strani jezik jasno je da uočavanje strukture u onome što na prvi pogled izgleda nasumično olakšava i ubrzava učenje te pospješuje upotrebu. Y. Lam (2003: 1) tu činjenicu oprimjeruje navodom u (1).

- (1) Look at the following list of numbers: 2543264121. Close your eyes and try to remember them. Now look at the following list of numbers: (254) 326–4121. Close your eyes again and try to recall them. No doubt you will find that the second list is easier to remember than the first one.

Kognitivna lingvistika, jedan od vodećih suvremenih lingvističkih pravaca koji je usmjeren ponajprije na značenjski utemeljen opis jezika, uspjela je upravo u pokazivanju i dokazivanju da je upotreba prijedloga (i svih ostalih jezičnih jedinica) strukturirana i sustavna, da prividna nelogičnost upotrebe počiva na utemeljenim pravilima. Taylor (1995: 110) naglašava kao u (2). U skladu s navedenim, može se pretpostaviti da bi kognitivnolingvistički pristup opisu upotrebe prijedloga, tj. nastava i materijali za poučavanje (udžbenici, vježbenice, priručnici) oblikovani na pretpostavkama toga pristupa mogli onima koji uče strane jezike olakšati ovladavanje upotrebom prijedloga u tim jezicima.

- (2) The demonstration that prepositional usage is highly structured has probably been one of the major achievements of the cognitive paradigm.

U ovome radu raspravlja se o primjeni spoznaja kognitivne lingvistike o upotrebi prijedloga u kontekstima poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika.¹ Svrha je ovoga rada oprimjeriti srž kognitivnolingvističkoga pristupa prijedlozima objašnjavanjem poveznica među odabranim značenjima prijedloga *do* te time potaknuti razvoj novih promišljanja i pristupa poučavanju hrvatskoga kao stranoga jezika, no ne i predložiti detaljne smjernice za izradu nastavnih materijala temeljenih na pretpostavkama kognitivne lingvistike jer takav zadatak prelazi zadane okvire rada. Autor ovoga rada, dijelom i iz iskustva u poučavanju stranaca hrvatskom jeziku, uvjeren je da je kognitivnolingvistički pristup poučavanju prijedloga, ali i ostalih jezičnih jedinica, npr. padeža, učinkovit. Prijedlog *do* odabran je jer pruža uvjerljive dokaze da su upotrebe prijedloga za izražavanje apstraktnih odnosa na sustavan način motivirane njegovim temeljnim prostornim značenjem. Budući da se prijedlog *do* načelno slaže samo s jednim padežom — zanemarit će se činjenica da se prijedlog *do* slaže i s tzv. akuzativom mjere, kao u (3), ali i s nekim drugim jezičnim jedinicama, kao u (4) — rasprava nije opterećena

¹Pojmom *strani jezik* koristi se u ovom radu kao pojmom koji je nadređen pojmovima *drugi* i *strani jezik*, a prednost mu se pred nazivom *ini jezik* daje zbog toga što izravnije upućuje na kontekste poučavanja.

objašnjavanjem odnosa prijedloga i različitih padeža, temom koja zasigurno zaslužuje detaljnu raspravu (i to ne samo u okvirima poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika).

(3) plaće su manje i do tisuću kuna, dnevno proizvede do kilogram otpada

(4) do sutra, pratiti do na kraj svijeta, brojati do sto

Rad je strukturiran tako da se prvo donosi pregled dosadašnjih pristupa poučavanju prijedloga, zatim slijedi opis kognitivnoga pristupa prijedlozima i objašnjenje temeljnih pretpostavki kognitivne lingvistike. Teorijsku raspravu slijedi opis odabranih značenja prijedloga *do*, opis koji se temelji na uočavanju prototipnoga prostornoga značenja, uočavanju odabranih ostalih značenja te uočavanju i opisivanju odnosa među tim značenjima.

2. Pristupi poučavanju prijedloga

U nastavku će se predstaviti različiti pristupi poučavanju prijedloga.

2.1. Tradicionalni pristupi poučavanju prijedloga

Tradicionalno se adpozicije, a time i prijedlozi kao podvrsta adpozicija, mogu odrediti kao višeznačne, neraščlanjive ili raščlanjive jezične jedinice koje imaju funkciju uspostavljanja semantičkoga i gramatičkoga odnosa između jezične jedinice s kojom čine adpozicijski izraz i druge jezične jedinice u iskazu (Hagège 2010: 8). U opisima hrvatskoga jezika dodaje se da prijedlozi čine prijedložni izraz s imenskim riječima u nekom od kosih padeža.² Takav isključiv pristup u gramatikama za izvorne govornike često one koji uče hrvatski jezik ostavlja zbunjenima kad se susretnu s učestalim konstrukcijama koje su oprimjerene u (5). Nadalje, dodaje se da prijedlog uvjetuje upotrebu određenoga padeža kojim je obilježena imenska riječ koja ga slijedi. Na osnovi takvih odredbi u gramatikama može se, primjerice, onima koji uče hrvatski jezik učiniti da odabir padeža ovisi o prijedlozima, a ne da je odabir prijedložno-padežnoga izraza ovisan o značenju glagola.

(5) kava za van, račun za platiti, cipele za kad pada kiša, dopratiti do pred kuću, pročitati do sutra, nisam ti ja od jučer

Semantički odnosi koje između dviju jezičnih jedinica uspostavlja određeni prijedlog navode se u rječnicima i gramatikama, a u pravilu rječnici i gramatike navode različite popise tih semantičkih odnosa, tj. istom prijedlogu

²Za takav isključiv pristup u gramatikama za izvorne govornike v. npr. definiciju prijedloga u S. Ham (2002: 98), E. Barić et al. (1997: 277) ili D. Raguž (1997: 116).

pripisuju različita značenja. Značenja koja se i podudaraju, navedena su različitim redoslijedom, što implicira da im različiti autori pripisuju različitu vrijednost, a mnogi su opisi značenja takvi da ni izvornim govornicima nije jasno što bi trebali značiti. Primjerice, potpuno je nejasno što se u Šonje (2000) objašnjava kada se za prijedlog *na* navodi da “u lokativnom izričaju određuje predikatno stanje”, što se u Anić et al. (2004) misli kada se za isti prijedlog navodi da “označava razne odnose u ustaljenim izrazima s promjenjivim riječima” ili u Silić i Pranjković (2005: 232) kada se za prijedlog *po* navodi da “može imati i značenje koje je blisko značenju čistog odnosa (ticanja)”. Opisi značenja prijedloga u hrvatskim jednojezičnim rječnicima opisuju se u literaturi kao “najblaže rečeno, manjkavi” (Šarić 1998: 77), a slično se tvrdi i za hrvatske gramatike, u kojima se značenja prijedloga opisuju “usputno i posve neprecizno i to u sintaktičkim odjeljcima” (Pranjković 1999: 165). Donekle su iznimke gramatike Silića i Pranjkovića (2005) i Raguža (1997), iako ni one nisu prilagođene neizvornim govornicima. Hrvatski leksikografi često zaboravljaju što točno pokušavaju odrediti — značenje prijedloga, značenje izraza ili značenje konteksta (Šarić 2008: 34). Općenito se može primijetiti da se u rječnicima prostorna značenja prijedloga pokušavaju odrediti neovisno o kontekstu, dok se apstraktna značenja redovito određuju pomoću konteksta, što je pogrešan pristup jer bi se u rječnicima trebalo određivati značenje jezičnih jedinica, a ne cijeloga konteksta (Šarić 2008: 34). Budući da prijedlozi prvotno izražavaju prostorne odnose te se na tim prostornim odnosima temelji i izražavanje ostalih apstraktnijih odnosa, kao što će se pokazati u nastavku, neprikladnost opisa prijedloga u rječnicima proizlazi upravo iz činjenice da leksikografi ne pridodaju dovoljno pozornosti analizi prostornih značenja prijedloga (v. npr. kritike u Pranjković 1999, Šarić 1998 ili Šarić 2008). Lj. Šarić (2008: 35) ispravno zaključuje kao u (6).

- (6) An adequate approach to spatial meaning would certainly help to organize dictionary entries, which as a rule are overtly extensive lists of apparently unrelated meanings and examples, or very short presentations that not even present the meaning core of a preposition. If the basic, primary spatial meaning is described adequately, this aids in understanding all other spatial and non-spatial meanings.

Budući da upotreba prijedloga, kakva je opisana u rječnicima i gramatikama, djeluje kao izraz jezične nasumičnosti, tradicionalni pristup njihovu poučavanju svodio se na navođenje dužega ili kraćega popisa različitih značenja i izravno gramatičko objašnjavanje, koje se u konačnici svodilo na učenje napamet. Takav pristup pretpostavlja da ne postoji predvidljivost u upotrebi prijedloga, da primjerice između prijedloga *iz* u izrazima navedenima u

(7) nema poveznica, da se dva različita značenja izražavaju istim glasovnim oblikom samo zbog jezične slučajnosti.

(7) istrčati iz kuće, djevojčica iz budućnosti

Taylor (1995: 109) primjećuje da je takvo stajalište posljedica očaja učitelja i gramatičara koji su pokušavali usustaviti opise prijedloga, no u konačnici im je bilo lakše zaključiti da je prijedložna upotreba idiomatska i da jednostavno mora biti naučena. Takav pristup prisutan je i danas — primjerice, na internetskoj stranici jedne od škola stranih jezika, u rubrici zanimljivosti, može se pročitati tekst naveden u (8). Takav pristup onima koji uče neki jezik ne ulijeva mnogo povjerenja u one koji ga poučavaju, još manje ulijeva samopouzdanja, a u sukobu je i s intuitivnim poimanjem načina na koji jezik funkcionira.

(8) U talijanskom jeziku prijedlozi su možda najneuhvatljivija i ‘najiritantnija’ vrsta riječi. Kada je riječ o talijanskim prijedlozima, ne može se sjesti, naučiti pravila i očekivati da nam sama ta pravila do kraja objasne upotrebu prijedloga u talijanskom jeziku. Talijanske se prijedloge ne može usvojiti ni razumijevanjem neke jezične logike.³

2.2. Kolokacijski pristup

Pristup sličan tradicionalnomu, no ipak donekle uspješniji, pristup je koji predlaže da prijedloge treba učiti preko kolokacija, tj. učenjem prijedloga uz riječi uz koje se često upotrebljavaju. Takav na čestotnosti utemeljen pristup donekle je opravdan kada se govori o glagolima, posebice kada se govori o engleskom jeziku, no npr. i u *Croaticumovim* udžbenicima navode se tablice s popisima glagola uz prijedloge i padeže koji ih prate (Čilaš-Mikulić et al. 2011; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2012). Međutim, ni on u konačnici ne uspostavlja poveznice među različitim upotrebama prijedloga te samo dovodi do toga da oni koji jezik uče provode mnogo vremena učeći kolokacije, a ne uviđajući sustavnost koja im omogućuje kreativnu proizvodnju, tj. upotrebu prijedloga u novim kontekstima.

2.3. Pristup poučavanju prijedloga u udžbenicima *Croaticuma*

U kontekstu hrvatskoga kao stranoga jezika prijedlozi se obrađuju tek usporedno, u poglavljima koji se bave upotrebom padeža, i to najčešće bez

³<http://www.adhoc.hr/ucenje-prijedloga-talijanskom-jeziku/>, preuzeto 1. travnja 2014.

razlika u odnosu na način na koji se prijedlozima pristupa u literaturi koja je namijenjena izvornim govornicima. Postoji tek jedan rad (Udier i Gulešić Machata 2012) koji se više bavi prijedlozima u kontekstu hrvatskoga kao stranoga jezika te će se u nastavku ukratko sažeti ono što se donosi u tom radu, a koji ponajprije prikazuje pristup poučavanju prijedloga kakav je prisutan u udžbenicima *Croatistica* (Čilaš-Mikulić et al. 2011; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2012).

Pristup za koji se u radu zalaže temelji se na trima temeljnim načelima — komunikacijskom, semantičkom i sintaktičkom — uz obaveznu napomenu da napredovanje u poučavanju prijedloga treba biti u izravnom suodnosu s napredovanjem u poučavanju padeža. Semantičko načelo znači da u materijalima za poučavanje hrvatskoga kao stranoga jezika treba opisati prostorne, vremenske ili apstraktne odnose koji prijedlog označava. Sintaktičko načelo znači da se u materijalima upoznae s time kako koji prijedlog upravlja imenskim riječima, tj. s time koji padež uvodi određeni prijedlog te koja morfološka obilježja imenskih riječi pretpostavlja. Komunikacijsko načelo znači da je učenje prijedloga uvjetovano komunikacijskim potrebama neizvornih govornika, tj. da se u materijalima prvo navode učestali i prototipno upotrijebljeni prijedlozi, a tek zatim neučestali i neprototipno upotrijebljeni prijedlozi. Sva tri načela trebaju biti usklađena, a u praksi to znači da je potrebno prvo poučavati najčešće prijedloge, i to u njihovim prototipnim značenjima, a tek zatim manje učestale prijedloge i neprototipna značenja (tzv. spiralni pristup). Redoslijed poučavanja prijedloga treba pratiti redoslijed poučavanja padeža i to tako da poučavanje prijedloga uz pojedini padež počinje s prijedlozima čije je značenje u skladu s osnovnim značenjem određenoga padeža, tj. s prijedlozima koji se uklapaju u njegovu semantičku sliku — u radu se ispravno primjećuje: “Dobar opis prijedloga umnogome olakšava učenje padeža, a vrijedi i obrnuto: dobar opis padeža olakšava učenje prijedloga” (Udier i Gulešić Machata 2012: 41). Na početnim stupnjevima prijedloge koji se pojavljuju uz više padeža potrebno je obraditi tako da se ne obrađuje više padeža istodobno. U radu se navodi da proces ovladavanja prijedlozima u hrvatskom kao stranom jeziku obuhvaća navedeno u (9).

- (9) (i) učenje glasovnoga i pisanoga oblika prijedloga
- (ii) učenje prototipnih značenja prijedloga
- (iii) učenje padeža/padeža u kojima se pojavljuje imenska riječ uz određeni prijedlog
- (iv) učenje učestalih prijedložno-padežnih izraza koje čini određeni prijedlog
- (v) učenje učestale glagolske rekcije i valencije s određenim prijedlogom

Navedeno se odnosi na učenje hrvatskoga kao stranoga jezika na razinama A1–B1, dok bi učenje na razinama B2–C2 podrazumijevalo i navedeno u (10).

- (10) (i) učenje neprototipnih značenja prijedloga
- (ii) učenje manje učestalih prijedložno-padežnih izraza s određenim prijedlogom
- (iii) učenje manje učestalih glagolskih rekcija i valencija s određenim prijedlogom

Da bi se to sve postiglo, u radu se navodi kako opis prijedloga u materijalima za poučavanje hrvatskoga kao stranoga jezika treba sadržavati navedeno u (11).

- (11) (i) značenje određenog prijedloga (sva prototipna značenja)
- (ii) pravila o upotrebi određenog prijedloga (svi padeži s kojima se pojavljuje)
- (iii) primjere upotrebe određenog prijedloga
- (iv) popis učestalih frazemskih izraza s određenim prijedlogom
- (v) podatak o učestalosti pojedinog prijedloga

Tomu se dodaje da je potrebno opisati prijedloge u suodnosu jednih s drugima — potrebno je obratiti pozornost na tzv. parne prijedloge, npr. *u – iz*, *na – s* i sl. — te da je potrebno svaki prijedlog koji se pojavljuje s dvama ili trima padeža opisati u ukupnosti svojih značenja.

Raspravljajući o pristupu značenjima prijedloga u materijalima za poučavanje hrvatskoga kako stranoga jezika S. L. Udier i M. Gulešić Machata (2012: 43) primjećuju da je “semantička sastavnica katkad pomalo zapostavljena zbog pogrešne pretpostavke da je značenje prijedloga jednostavno, semantički prozirno, lako objašnjivo i lako prevodivo na većinu prvih jezika učenika koji hrvatski uče kao J2.” Značenja prijedloga onima koji uče hrvatski kao strani jezik često ipak nisu u potpunosti jasna, značenjske su nijanse suptilne, značenja se nekih prijedloga preklapaju, a razlike u značenjima prijedloga u hrvatskom jeziku naspram drugih jezika dovodi do negativnoga prijenosa. Autorice (isto, str. 43) ispravno zaključuju da “značenja i razlike u značenjima prvo treba osvijestiti i istražiti, pa ih potom na prikladan način opisati da bi se mogli na određeni način obraditi na nastavi s neizvornim govornicima.”

Pristup koji se u radu predlaže proizlazi iz prakse, dobar je i učinkovit, posebice na nižim razinama poučavanja (A1–B1). Ipak, i taj pristup nasljeđuje ograničenja i nedostatke koji su uočeni u tradicionalnom pristupu, kao i kolokacijskomu. Naime, taj je tip poučavanja učinkovit do određene razine, a nakon toga više nije sposoban objasniti različite upotrebe, već se

oslanja na učenje kolokacija. To je posebice vidljivo na višim stupnjevima poučavanja (B2–C2) na kojima se oni koje uče hrvatski kao strani jezik susreću s neprototipnim i manje čestotnim upotrebama prijedloga. Opisani pristup ne uočava poveznice među različitim značenjima prijedloga, ne povezuje ih u cjelinu i ne objašnjava kako jedno značenje proizlazi iz drugoga. Ne uočavajući sustavnost u upotrebi prijedloga neizvorni govornici osjećaju nelagodu i nesigurnost kada se susretnu s upotrebom prijedloga koja im je nepoznata ili kada trebaju upotrijebiti prijedlog u nepoznatu kontekstu.

2.4. Kognitivnolingvistički pristup poučavanju prijedloga

Zbog navedenoga se može pretpostaviti da je pristup koji se predlaže u okvirima kognitivne lingvistike, utemeljen na uočavanju sustavnih poveznica među različitim značenjima te objašnjavanju i oprimjeravanju motivacija različitih upotreba, plodonosniji pri poučavanju stranoga jezika, posebice na naprednijim stupnjevima učenja. Kognitivna lingvistika naglasak stavlja upravo na sustavno i utemeljeno opisivanje značenja prijedloga i veza među tim značenjima. Prijedlozi se opisuju kao jezične jedinice kojima se ponajprije prenose podatci o prostornim odnosima među različitim predmetima u prirodi. Budući da su prostorni odnosi i njihove posljedice izravno dostupni opažanju i predkonceptualno shvatljivi, oni se kao gotovi obrasci preslikavaju i na apstraktnije odnose kako bi im pružili strukturu i omogućili njihovo shvaćanje. Posljedično i prijedlozi služe za prenošenje podataka o kompleksnijim, apstraktnim odnosima. Primjerice, prijedlog *nad* u izrazu navedenom u (12) izražava prostorni odnos u kojem je jedan objekt smješten s gornje strane drugoga tako da su u blizini, no među njima nema kontakta.

(12) Olujni oblaci nadvili su se nad grad.

Kao posljedica takva prostornoga odnosa često predmet smješten s gornje strane drugoga predmeta može njime upravljati, može ga pomicati, može ga kontrolirati, može ga zaštititi ili može na neki drugi način djelovati na njega. U primjeru u (12) oblaci mogu djelovati na grad tako da mu sakriju sunčevu svjetlost, da ga učine vlažnim od kiše i slično. Takve funkcionalne posljedice prostornoga odnosa motiviraju upotrebu prijedloga *nad* u situacijama kada se želi prenijeti obavijest o apstraktnijim odnosima. Primjerice, u izrazu navedenom u (13) prijedlogom *nad* prenosi se obavijest da jedna osoba upravlja drugom, kontrolira ju.

(13) Imala je neobičnu moć nad njim.

(14) pjesma nad pjesmama

U izrazu navedenom u (14) prijedlogom *nad* prenosi se obavijest da se jedna pjesma smatra boljom od svih ostalih pjesama. Tu je riječ o konceptualnim metaforama DOBRO/BOLJE/VIŠE/KONTROLA JE GORE. Na sličan se način i svi ostali prijedlozi mogu koristiti za izražavanje i prostornih i apstraktnih odnosa.

Budući da se jedan prostorni odnos može koristiti za pružanje strukture većemu broju različitih apstraktnih odnosa, prijedlozi su izrazito višeznačne jezične jedinice i njihovom pravilnom upotrebom neizvornim govornicima teško je ovladati. Istraživanja pokazuju da je ispravna upotreba tzv. prostornih jezičnih jedinica, a to su najčešće upravo adpozicije, jedna od posljednjih stvari koja se nauči u stranom jeziku, a mnogi nikada ne uspiju ovladati upotrebom toliko dobro da bi dostigli razinu izvornih govornika, posebice kada se radi o apstraktnim upotrebama (Tyler, Mueller i Ho 2011: 182). Kao što je već rečeno, težini ovladavanja pridonosi i nepodudarnost prijedloga i njihovih upotreba među različitim jezicima, a što tijekom učenja dovodi do negativnoga prijenosa iz materinskoga jezika. Iako svi ljudi imaju ista iskustva prostora, jezici imaju različite popise jezičnih jedinica (ponajprije adpozicija) kojima imenuju prostorne odnose, zbog toga što se u različitim jezičnim zajednicama različiti prostorni odnosi i njihove posljedice konvencionalno smatraju bitnima. Primjerice, oni prostorni odnosi koji se u engleskom i hrvatskom obilježavaju prijedlozima navedenima u (15), u španjolskom se jeziku obilježavaju samo jednim prijedlogom. Drugim riječima, govornici španjolskoga jezika nisu smatrali potrebnim detaljnije specificirati prostorne odnose koji uključuju koncepte SPREMNIKA i POVRŠINE, dok je taj podatak govornicima hrvatskoga i engleskoga bitan.

(15) engleski in on
 hrvatski u na
 španjolski ← en →

S druge strane jednomu engleskomu i hrvatskomu prijedlogu odgovaraju po dva nizozemska i njemačka prijedloga, kao u (16). To znači da nizozemski i njemački jezik prostorne odnose koji uključuju koncept POVRŠINE detaljnije specificiraju, tj. da razlikama tih odnosa pridaju veću konvencionalnu vrijednost nego što to čine hrvatski i engleski.

- (16) engleski ← on →
hrvatski ← na →
nizozemski ann op
njemački an auf

Nadalje, hrvatski ima dva prijedloga za označavanje odnosa u kojem se jedan objekt nalazi niže od drugoga, a engleski četiri, kao u (17). Sličnih primjera je mnogo.

- (17) hrvatski pod, ispod
engleski under, underneath, below, beneath

Također, govornici različitih jezika isti prostorni odnos mogu vidjeti na različite načine, kao što to pokazuju hrvatski, engleski i francuski primjeri u (18).

- (18) hrvatski žena hoda po kiši ‘žena hoda po kiši’
engleski the woman walks in the rain ‘žena hoda u kiši’
francuski la femme marche sous la pluie ‘žena hoda pod kišom’

Tako je i s apstraktnijim upotrebama, kao što to pokazuju primjeri u (19), navedeni prema Bortone (2010: 36–37), ili kao što to Taylor (1995: 95) također zorno oprimjeruje navedenim u (20). Takvih primjera različitog viđenja prostornih odnosa, a posljedično i različite upotrebe prijedloga, kako za izražavanje konkretnih prostornih odnosa tako i za izražavanje apstraktnih odnosa, velik je broj, čak i među blisko srodnim jezicima, te to često zna znatno otežavati učenje stranoga jezika.

- (19) engleski talk about ‘govoriti oko’
njemački sprechen über ‘govoriti nad’
talijanski parlare di ‘govoriti od’
irski ag caint faoi ‘govoriti pod’
finski puhua-sta ‘govoriti iz’
islandski segja frá ‘govoriti od’

- (20) In English you put gloves *on* your hands and a ring *on* your finger; in Italian gloves go *sulle mani*, but a ring goes *al dito*. In German, you go *auf Urlaub*, you live *auf dem Lande*, and you meet people *auf einer Party*, while in English you go *on* holiday, you live *in* the country, and you meet people *at* a party.

Iz opširne literature koja se bavi prijedložnim značenjima može se zaključiti da kognitivnolingvistički pristup omogućuje točniji, sustavniji i utemeljeniji opis upotrebe prijedloga nego što su to omogućavali tradicionalni opisi na kojima se temelji većina postojećih udžbenika i nastavnih materijala za

poučavanje stranih jezika. Posljednjih je godina u literaturi prisutno povećano zanimanje za primjenu kognitivnolingvističkih spoznaja na području poučavanja stranih jezika (De Rycker i De Knop 2009; Knop i Rycker 2008; Littlemore 2009; Robinson i Ellis 2008). Postoji veći broj radova koji se moguće primjene kognitivnoga pristupa na poučavanje prijedloga bave na razini teorije (npr. Evans i Tyler 2005; Evans i Tyler 2004; Golfam i Rad 2010), no, nažalost, tek manji broj radova opisuje eksperimentalna istraživanja. Matovac (2013) donosi prikaz dvaju takvih radova (Tyler, Mueller i Ho 2011; Lam 2009). Ti radovi pokazuju da kognitivna lingvistika uistinu ima čime pridonijeti procesima poučavanja i učenja stranoga jezika — rezultati su poučavanja dugotrajniji, a poučavane osobe sigurnije u svoje znanje — no ističu i činjenicu da je prije konačnih zaključaka o korisnosti kognitivnolingvističkoga pristupa u poučavanju stranoga jezika potrebno provesti još brojna istraživanja, na puno većim uzorcima i na puno više jezika, a uzimajući u obzir sve vidove poučavanja stranog jezika. Kognitivni pristup objašnjavanju prijedloga praktično je primijenjen i u priručniku *English Prepositions Explained* (Lindstromberg 2010), a u uvodnome poglavlju (str. 1) njegova namjena objašnjena je kao u (21). Priručnik je doživio već i drugo izdanje pa se može zaključiti da ispunjava svoju svrhu te da postoji potreba za izradom sličnih priručnika i za druge jezike.

- (21) For people who have found that prepositions are not explained in dictionaries quite well enough. It is addressed to: teachers of English; translators and interpreters in training; undergraduates in English linguistics programs; studios advanced learners and users of English; EFL/ESL materials writers; anyone who is inquisitive about the English language.

Do sada su metodologijom kognitivne lingvistike opisani neki prijedlozi, a ti opisi, koji bi mogli biti podloga izradi takvih priručnika za hrvatski jezik, navedeni su u (22). Ako bi ti opisi i poslužili izradi nastavnih materijala, trebalo bi ih svakako metodološki uskladiti i metodički prilagoditi.

- (22) u (Šarić 2003, 2006a, 2008)
 na (Šarić 2003, 2008)
 k (Šarić 2008)
 pri (Šarić 2006b, 2008)
 uz (Šarić 2012)
 od (Belaj 2010, Brala-Vukanović i Memišević 2012)
 o (Brala-Vukanović 2009, 2011, Matovac 2013)
 do (Šarić 2008; Brala-Vukanović i Memišević 2012, Matovac 2013)
 nad (Šarić 2003, Matovac 2013)
 po, s, iz, bez, pod, pred, za (Matovac 2013)

Budući da je opis prijedloga, prije svega opis engleskoga prijedloga *over* koji je prvo predložila C. Brugman (1981), a zatim ponovno izložio Lakoff (1987), na neki način kognitivnu lingvistiku i potaknuo na razvoj, literatura koja se bavi tom temom obilna je i lako dostupna. Stoga se u nastavku samo u kratkim crtama donose osnovne pretpostavke kognitivne lingvistike o prijedlozima i njihovim značenjima (v. detaljnije npr. u Tyler i Evans 2003, Šarić 2008 ili Matovac 2013).

Kognitivna lingvistika kreće od stajališta da je jezik odraz konceptualne strukture, tj. od stajališta da se jezične jedinice odnose na koncepte u našem umu, a ne na stvarni svijet koji nas okružuje. Konceptualna struktura uvjetovana je tjelesnošću — prvotni koncepti proizlaze izravno iz percepcije stvarnoga svijeta i iz međudjelovanja s njime, do tih prvotnih koncepata dolazimo podsvjesnom reanalizom i kategoriziranjem konkretnih tjelesnih iskustava. U literaturi se ti prvotni koncepti nazivaju prododžbene sheme — one su temelj konceptualnoga sustava, zajedničke su svim ljudima i osnova su na kojoj se izgrađuju i strukturiraju apstraktni koncepti. Budući da je iskustvo prostora prvotno tjelesno iskustvo, predodžbene sheme (temelji konceptualne strukture) ponajprije su prostorne naravi, tj. shematski kodiraju prostorne odnose i funkcionalne posljedice tih odnosa. Stoga se predodžbene sheme nazivaju i rudimentarnim prostornim konceptima (Evans 2010: 23), konceptualnim prostornim invarijantama (Coventry i Garrod 2004: 154) ili redeskripcijama perceptivnoga iskustva sažetima za potrebe preslikavanja prostorne strukture na konceptualnu strukturu (Oakley 2007: 215). Neke su od temeljnih predodžbenih shema koje se spominju u literaturi navedene u (23).

- (23) kontakt, spremnik, površina, ubrzanje, otpor, omeđeni prostor, objekt, proces, spajanje, razdvajanje

gore-dolje, ispred-iza, blizu-daleko, središte-rub, unutar-van, brojivo-zbirno

ishodište-put-cilj

Prostorni odnosi sažeti u predodžbenim shemama shematski su prikazi koji se sastoje od konfiguracijskih i funkcionalnih elemenata. Značenje prijedloga, kao jezičnih jedinica koje ponajprije označavaju prostorne odnose, temelji se na jednoj ili više predodžbenih shema — kao što je prethodno rečeno, jezici se razlikuju u tome kako i koje predodžbene sheme i njihove kombinacije leksikaliziraju prijedlozima. Prema tomu je i temeljno, tj. prototipno značenje prijedloga prostorne i shematske naravi te se sastoji od konfiguracijskih i funkcionalnih elemenata. Primjerice, ako se prostorni prizor kodiran izrazom kao u (24) pokuša razložiti na sastavne dijelove, uvidjet će se da

se sastoji od dvaju konfiguracijskih elemenata, *čaše* i *stola*, te da prijedlog *na* označava prostorni odnos između tih dvaju konfiguracijskih elemenata. Prostorni položaj jednoga konfiguracijskoga elementa prostornoga prizora, *čaše*, određen je u odnosu na drugi konfiguracijski element prostornoga prizora, *stol*.

(24) Čaša je na stolu.

U literaturi se uvriježilo, slijedeći Langackera (npr. 1987, 1991), prvi od tih dvaju elemenata nazivati trajektor (en. *trajectory*), a drugi orijentir (en. *landmark*). Prema tome, *čaša* je trajektor (TR), *stol* orijentir (OR), a prijedlog *na* označava odnos između njih. Funkcionalni element prostornoga odnosa između tih dvaju konfiguracijskih elemenata bio bi povezan s konceptom *potpore* koji se povezuje s orijentirima koji se poimaju kao *površine*. Ukratko rečeno, prijedlogom *na* označava se da se trajektor nalazi smješten s gornje strane orijentira tako da je s njime u dodiru, gornja strana trajektora površina je koja trajektoru pruža potporu i sprječava njegov pad ili sl. Prijedlog *na* dakle svoje značenje temelji na predodžbenim shemama ili konceptima *gore-dolje*, *površina*, *kontakt* i *potpora*.

Upotreba prijedloga za označavanje apstraktnih odnosa temelji se na iskustvenom koreliranju temeljnoga prostornoga odnosa i njegovih posljedica s apstraktnim odnosom i njegovim posljedicama ili na uočavanju perceptivne sličnosti između apstraktnoga odnosa i predodžbene sheme ili shema koje su temelj značenja prijedloga. Ako se na osnovi iskustvenog koreliranja ili uočene perceptivne sličnosti, u kontekstima koji naglašavaju to iskustveno koreliranje ili perceptivnu sličnost, prijedlog počne upotrebljavati dovoljno često za označavanje nekoga apstraktnoga odnosa, dolazi do pragmatičkoga očvršćivanja te taj apstraktan odnos postaje dijelom značenjske mreže toga prijedloga, a prijedlogom se posljedično u svim kontekstima može bez ograničenja početi koristiti za označavanje toga i sličnih apstraktnih odnosa. Značenjska mreža svakoga prijedloga posljedica je dakle upotrebe toga prijedloga i razvija se tijekom vremena. Budući da su značenja prijedloga utemeljena na kognitivnim procesima iskustvene korelacije i uočavanja perceptivne sličnosti (ti procesi najčešće se u literaturi nazivaju konceptualnim metaforama), sva su međusobno povezana u značenjsku mrežu, a ona se grana (značenjski lanci) od prototipnoga prostornoga značenja i oko njega.

Primjena spoznaja kognitivne lingvistike na poučavanje upotrebe prijedloga kreće od sljedeće pretpostavke — budući da su tjelesna prostorna iskustva i predodžbene sheme koje na njima počivaju kao i kognitivni procesi iskustvene korelacije i uočavanja perceptivne sličnosti zajednički svim ljudima, nekome tko uči strani jezik objašnjavanje upotrebe nekoga prijedloga tako da se osvijeste tjelesna prostorna iskustva koja čine temeljno značenje

toga prijedloga te tako da se osvijeste kognitivni procesi i načini na koji oni izgrađuju značenjsku mrežu tog prijedloga zasigurno može plodonosno pripomoći u pospješivanju procesa ovladavanja upotrebom toga prijedloga.

U literaturi postoje dva pristupa opisu značenjske mreže prijedloga. Prvi, uobičajeniji, pretpostavlja uočavanje prototipnoga prostornoga značenja, tj. identifikaciju temeljnoga prostornoga odnosa, te detaljno utvrđivanje značenjskih lanaca koji povezuju različita značenja koja se razvijaju od toga prototipnoga značenja prostorne naravi i oko njega. To znači da uvijek postoji značenjska veza među različitim značenjima prijedloga, no i da sva značenja nisu izravno međusobno povezana. Drugi pristup ide korak dalje i podrazumijeva potragu za zajedničkim elementima svih značenja, apstrahiranje i tumačenje značenjske mreže na supershematicnoj razini. Tim pristupom naglašava se jedinstvenost značenjske mreže. Dva pristupa opisu značenja prijedloga — usredotočenost na značenjske lance i usredotočenost na temeljno nadznačenje — ne isključuju se, već istu pojavu osvjetljavaju na različit način ističući pri tome različite vidove povezanosti među različitim značenjima prijedloga. Opisivanje značenja prijedloga u poučavanju stranoga jezika trebalo bi objediniti oba pristupa. Poučavanjem grananja značenjskih lanaca potanko se objašnjava motivacija pojedinih upotreba, dok se poučavanjem temeljnoga zajedničkoga nadznačenja unosi struktura, usustavljaju poveznice među različitim upotrebama, a u konačnici olakšava pamćenje onima koji pokušavaju ovladati upotrebom.

U radovima u kojima se prijedlozima prilazi s kognitivnolingvističkoga stajališta značenjska mreža prijedloga prikazuje se grafički, a u središtu grafičkoga prikaza temeljno je prostorno značenje, također prikazano grafički u obliku shematskoga prikaza odnosa trajektora i orijentira. Materijali koji bi bili namijenjeni poučavanju prijedloga u stranom jeziku svakako trebaju značenjske mreže prikazati zorno, moraju temeljne prostorne odnose označene prijedlozima i njihove posljedice prikazati izravno, njihovo razumijevanje mora biti nesvjesno, intuitivno. Razumijevanje zornoga prikaza prostornoga odnosa i posljedica koje proizlaze iz njega treba temeljiti na tjelesnim iskustvima onih koje se poučava, a ne na upotrebi složenoga lingvističkog nazivlja. Time je takav pristup pogodan i za poučavanje jezično heterogenih skupina.

Ako je temeljno prostorno značenje teško opisati i zorno prikazati, potrebno je navesti one koji uče jezik da to prostorno značenje iskuse i ponavljanjem toga iskustva osvijeste vezu između toga iskustva i prijedloga kojim je ono označeno. Primjerice, može biti teško objasniti prototipnu upotrebu prijedloga *po* uz akuzativ jer prijedlog *po* u neslavenskim jezicima nema bliskoznačne jezične jedinice. Potrebno je tada onima koji ovladavaju njegovom upotrebom usaditi znanje o značenju toga prijedloga čestim ponavljanjem tjelesne radnje koja podrazumijeva odlazak po neki predmet (koncept *puta*), ovladavanje njime (akuzativni koncept *cilja*) uspostavlja-

njem kontakta (koncept *kontakta*) s njegovom površinom (koncept *površine*) te povratkom na mjesto s kojega se krenulo (koncept *puta*). Učestalim ponavljanjem te radnje značenje prijedloga *po* uz akuzativ postaje osviješteno i usađeno u tjelesno iskustvo, postaje logično i jednostavno za upotrebu jer je naučeno na vlastitom tjelesnom iskustvu, a ne na apstraktnim gramatičkim uputama.

Poveznice između apstraktne upotrebe i prototipnoga prostornog značenja mogu se pojasniti i primjerenim navođenjem primjera koji će zorno pokazati kako se procesom pragmatičkoga očvršćivanja razvija apstraktno značenje (usp. Boers i Demecheller 1998). Primjerice, u rečenici u (25) prijedložno-padežnim izrazom s prijedlogom *u* izražava se samo lokacijsko značenje. U rečenici u (26) prijedložno-padežni izraz s prijedlogom *u* već poprima implikaciju uzročnosti jer uobičajena interpretacija tog izraza podrazumijeva da je Marko poginuo u ratu (znanje o svijetu motivira takvu interpretaciju), iako je lokacijska interpretacija još uvijek moguća. U rečenici pak u (27) lokacijska interpretacija više nije moguća, već samo uzročna.

(25) Marko je poginuo u Zagrebu.

(26) Marko je poginuo u Afganistanu.

(27) Marko je poginuo u prometnoj nesreći.

Koncept *kontrole/upravljanja* koji je povezan s konceptom *spremnika*, a na koji prijedlog *u* upućuje, dodatno potiče shvaćanje te upotrebe. Osvještavanjem tog koncepta jednostavno se objašnjava i upotreba prijedloga *u* u primjerima navedenima u (29), (30) i sličnima. U tim primjerima orijentir unutar kojega je trajektor smješten upravlja trajektorom i kontrolira njegovo ponašanje. To je jedno od najizravnijih tjelesnih iskustava — ako čašu napunimo tekućinom, pomicanjem čaše pomicat ćemo i tekućinu.

(28) Marko je u autobusu.

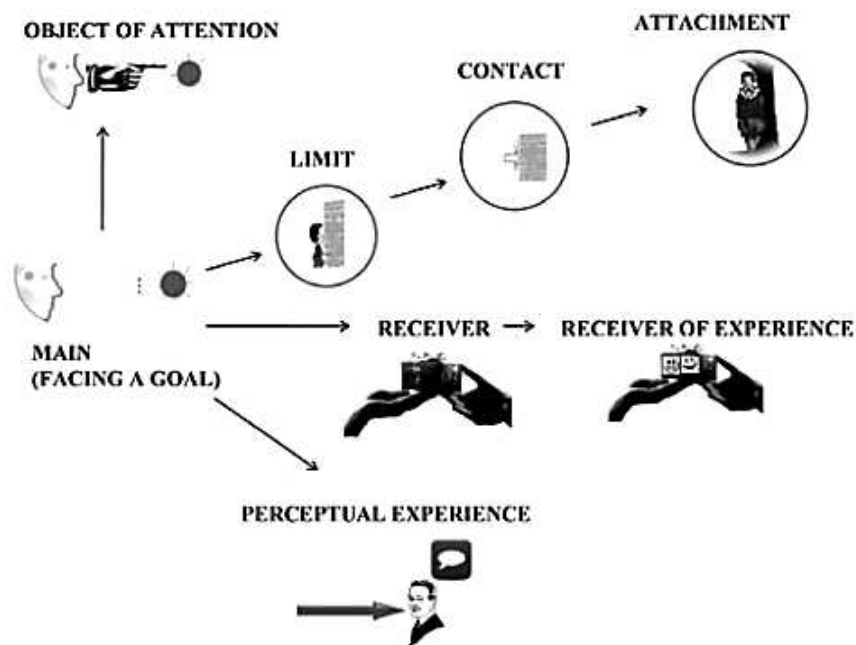
(29) Marko je u problemima.

(30) Marko je u krizi srednjih godina.

U rečenici u (28) jasno je da se pomicanjem orijentira *autobus* pomiče i trajektor *Marko* — orijentir (koncept *spremnika*) kontrolira (koncept *kontrole/upravljanja*) trajektor. U rečenici u (29) orijentir *problemi* utječe na ponašanje trajektora *Marko* tako da se on primjerice ne druži s prijateljima, ne smije se ili više ne dolazi redovito u omiljeni kafić — opet je

to situacija u kojoj orijentir (koncept *spremnika*) kontrolira (koncept *kontrola/upravljanja*) trajektor. Na sličan način može se zorno prikazati i objasniti kako nastaju i ostale apstraktne upotrebe tog prijedloga. Naravno, primjeri moraju biti prilagođeni stupnju na kojemu se poučava, a u obzir je potrebno uzimati i interkulturalnu kompetenciju onih koji se poučavaju.

V. Evans i A. Tyler (2004) donose predložak održanoga nastavnoga sata na kojem su se metodologijom kognitivne lingvistike objašnjavala značenja engleskoga prijedloga *over*, dok slika 1 donosi grafički prikaz značenjske mreže kojim se služilo u nastavi pri objašnjavanju upotreba engleskoga prijedloga *to* (Tyler, Mueller i Ho 2011). Takvi bi se prikazi mogli nalaziti na kraju udžbenika i vježbenica, a oni koji uče upotrebu određenoga prijedloga u nekom stranom jeziku mogli bi pojedine dijelove značenjske mreže dopisivati i crtežima prikazivati usporedno s time kako se nova značenja pojavljuju. Naravno, viši stupanj učenja jezika značio bi i složeniju, razrađeniju značenjsku mrežu. Tako prikazane i u cjelinu usustavljene različite upotrebe pojedinoga prijedloga zasigurno je jednostavnije upamtiti, a time i to znanje u nepoznatim kontekstima upotrebljavati.

Slika 1: Značenjska mreža prilagođena poučavanju upotrebe engleskoga prijedloga *to* (Tyler, Mueller i Ho 2011: 189)

3. Oprimjeravanje osnova kognitivnolingvističkoga pristupa poučavanju prijedloga

U ovomu se poglavlju ocrtavaju samo neki vidovi značenjske mreže prijedloga *do* kako bi se oprimjerio kognitivnolingvistički pristup opisu prijedloga i potaknula razmišljanja o mogućim drugačijim pristupima poučavanju prijedloga.

Temeljno je prostorno značenje prijedloga *do* značenje adlativnosti. Drugim riječima, prototipno prostorno značenje prijedloga *do*, ono značenje od kojega se i iz kojega se razvija značenjska mreža toga prijedloga, opisuju prostorni odnos koji podrazumijeva kretanje trajektora u smjeru orijentira, npr. kao u izrazima u (31) i u njima sličnima.

- (31) i. Došli smo do Zagreba.
ii. Idem do škole.
iii. Idi do zida.
iv. Otrčala je do mame.
v. Puzali su do zaklona.

Budući da prototipno izražava kretanje, prijedlog *do* u osnovi je dinamična značenja i prototipno se upotrebljiva uz glagole kretanja. Kretanje trajektora povezuje se s konceptom *puta*, a genitivno obilježen orijentir povezuje se s konceptom *cilja* koji se dodatno specificira preko koncepta *točke*. Prijedlozima je moguće specificirati adlativno kretanje, a u skladu s prostornim obilježjem orijentira, kao što je vidljivo u (32).

- (32) *do* uz genitiv, *o* uz akuzativ — specificiraju orijentir preko koncepta TOČKE
na uz akuzativ, *po* uz akuzativ — specificiraju orijentir preko koncepta POVRŠINE
u uz akuzativ — specificira orijentir preko koncepta SPREMNIKA

Takav trovidni sustav vidljiv je i kada se govori o ablativnom kretanju kao u (33), o perlativnom kretanju kao u (34) i o smještenosti kao u (35).

- (33) *od* + genitiv — specificira orijentir preko koncepta TOČKE
s + genitiv — specificira orijentir preko koncepta POVRŠINE
iz + genitiv — kodira orijentir preko koncepta SPREMNIKA

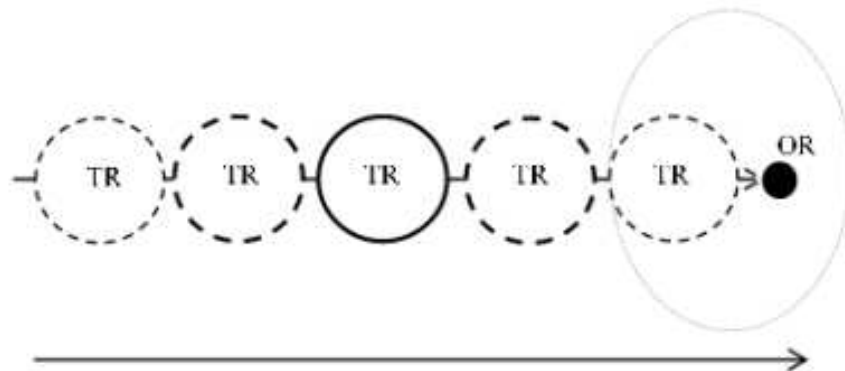
- (34) prostorni instrumental — specificira orijentir preko koncepta TOČKE
po + lokativ — specificira orijentir preko koncepta POVRŠINE
kroz + akuzativ — specificira orijentir preko koncepta SPREMNIKA

- (35) *o* + lokativ — specificira orijentir preko koncepta TOČKE
na + lokativ, *po* + lokativ — specificiraju orijentir preko koncepta POVRŠINE
u + lokativ — specificira orijentir preko koncepta SPREMNIKA

Uočavanje i usustavljivanje odnosa među prostornim upotrebama prijedložno-padežnih izraza te grafički prikaz tih upotreba i njihovih donosa zasigurno bi pridonijelo njihovu bržemu i boljem poučavanju. Nažalost, za poučavanje hrvatskoga kao stranoga jezika još nisu izrađeni takvi materijali.

Slika 2 shematski prikazuje prototipnu upotrebu prijedloga *do*, npr. kao u (36). Punom linijom prikazan je trajektor u trenutku iskaza, dok se iscrtnim trajektorima simbolizira kretanje (prezent nesvršenoga glagola pokazuje da trajektor nije dostigao svoj cilj), a strelica upućuje na cilj kretanja, tj. prikazuje da je orijentir konačan cilj trajektorova kretanja. Trajektor je prikazan kao točka budući da prijedlog *do* prenosi informaciju samo o tome da je cilj trajektorova kretanja uspostavljanje kontakta s orijentir (koncept *kontakta*). Za to uspostavljanje kontakta dovoljno je da se trajektor i orijentir dotiču samo u jednoj točki pa je posljedično orijentir i konceptualno sveden samo na točku.

- (36) i. Idem do trgovine.
ii. Ide do igrališta.

Slika 2: Prijedlog *do* — prototipno prostorno značenje

U literaturi se, npr. Šarić (2007) ili Silić i Pranjković (2005), naglašava kako je kretanje trajektora kodirano prijedlogom *do* takve naravi da je granica

toga kretanja poznata te da je granica kretanja trajektora ujedno granica unutrašnjosti samoga orijentira prema prostoru koji ga okružuje. Prema tome, trajektor se kreće tako da dostiže orijentir, uspostavlja s njime kontakt u jednoj točki, ali ne uzlazi u prostor koji orijentir zauzima (takva je interpretacija obavezna u situacijama u kojima je orijentir jednodimenzionalni objekt ili nešto što se takvim poima, npr. u izrazima kao u (37)).

- (37) i. Idem do zida.
ii. Došao sam do ruba ponora.

No i neizvorni govornik primijetit će vrlo brzo da se u razgovornom jeziku prijedlog *do* koristi kako bi se naglasilo da se trajektor kreće prema orijentiru, do njega dolazi, u njega ulazi i u njemu se kratkotrajno zadržava. Interpretacija izraza kao u (36) u većini je slučajeva upravo takva. Neizvorni govornici pitat će se kako je to moguće ako se orijentir konceptualno svodi na *točku*, a točke nemaju unutrašnjost. Tada im se može objasniti da informacija da je neki objekt sveden na koncept *točke* ne označuje da on prostorna obilježja nema jer tako što u stvarnosti ne postoji, već da ta obilježja za prenošenje konkretne obavijesti nisu bitna (bitno je samo da trajektor s orijentirima ostvari kontakt u jednoj točki). Naravno, ako su prostorna obilježja orijentira bitna, tj. ako je govorniku bitno hoće li se trajektor na kraju svoga kretanja naći u *spremniku* ili na *površini*, upotrijebit će drugi prijedlog. Zbog toga je moguće prijedlog *do* uz genitiv u izrazima u (36) zamijeniti prijedlozima *u* i *na* s akuzativom kao u izrazima u (38).

- (38) i. Idem u trgovinu.
ii. Idem na igralište.

Slično je i u engleskom jeziku gdje je s konceptom *točke* povezan prijedlog *at*. Kada prostorna obilježja orijentira nisu bitna, taj se prijedlog može upotrijebiti u izrazima u kojima bi se očekivala upotreba prijedloga *površine* (prijedlog *on*) ili *spremnika* (prijedlog *in*), kao u primjerima u (39) i (40).

- (39) *They are at/in the supermarket.* ‘Oni su u trgovini.’

- (40) *The bird flew from our fouse to the next house, stopping at/on the fence.*
‘Ptica je odletjela od naše kuće do susjedne, zaustavivši se na ogradi.’

Interpretacija koja pretpostavlja da trajektor kratkotrajno ulazi u unutrašnjost orijentira izravna je posljedica iskustva i međudjelovanja s objektima oko nas, posljedica je znanja o svijetu koji nas okružuje (to znanje o orijentiru prikazano je na slici 2 iscrtanom kružnicom koja obuhvaća trajektor

u trenutku kad uspostavlja kontakt s orijentir). Takva je interpretacija učestala i omogućuje da se prijedlog *do* uz genitiv upotrebljava sve češće i na mjestima na kojima bi se trebali upotrebljavati prijedlog *u* uz akuzativ ili prijedlog *na* uz akuzativ. Time prijedlog *do* sve više preuzima ulogu općega prijedloga smjera. Jasno, u situacijama u kojima orijentir nalikuje jednodimenzionalnom objektu moguća je isključivo upotreba prijedloga *do* uz genitiv, npr. u primjerima u (37) jer zbog znanja o takvim orijentirima nije moguća interpretacija prema kojoj bi trajektor pa i najmanje ulazio u orijentir i ondje se kratkotrajno zadržavao.

Osim što je prijedlog *do* uz genitiv moguće zamijeniti prijedlogom *u* ili *na* uz akuzativ, moguće ga je zamijeniti i nekim drugim prijedložno-padežnim konstrukcijama kao u (41).

- (41) *u* + genitiv
kod + genitiv
prema + dativ
k + dativ
besprijedložni dativ

Ispravno uočavanje i zorno prikazivanje prostornoga odnosa trajektora i orijentira, osvještavanje različitih svojstava orijentira i trajektora te posljedica koje proizlaze iz njihova prostornog odnosa i osobina omogućuje jednostavno objašnjavanje ograničenja zamijene tih prijedložno-padežnih izraza u određenim kontekstima. Ono što neizvornim govornicima može djelovati kaotično i nesustavno, može se slijedeći načela kognitivne lingvistike jednostavno objasniti te posljedično jednostavnije i poučiti.

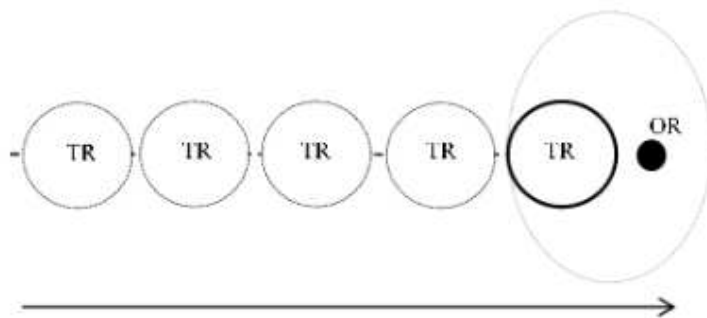
Da bi se opisalo još jedno prostorno značenje prijedloga *do*, značenje blizine, potrebno je osvijestiti da upotrebe prijedloga *do* u prototipnom značenju adlativnog kretanja uz svršene glagole, koji naglašavaju da je trajektor završio svoje kretanje te dostigao cilj, stvaraju podlogu za razvoj implikacije koja motivira nastanak značenja blizine, npr. izraz u (42) implicira da se trajektor nalazi u blizini orijentira jer prototipno prijedlog *do* označava kontakt trajektora i orijentira kao cilj trajektorova kretanja, a kontakt podrazumijeva i blizinu dvaju objekata, dok upotrijebljeni svršeni glagol potiskuje dinamičnost svojstvenu prototipnom značenju prijedloga *do*. Učestalost te implikacije omogućila je da interpretacija izraza s prijedlogom *do* koja podrazumijeva da prijedlog *do* označava da se trajektor nalazi u blizini orijentira postane izravno povezana sa značenjem prijedloga *do* te da se prijedlog *do* može u suvremenom hrvatskom jeziku upotrebljavati za izricanje značenja blizine i uz glagole koji ne označavaju kretanje, npr. kao u (43).

- (42) Došao je do trgovine.

Slika 3 shematski prikazuje upotrebu prijedloga *do* u izrazima kao što je u (42) a koji motiviraju razvoj značenja blizine.

(43) Sjedi do prozora.

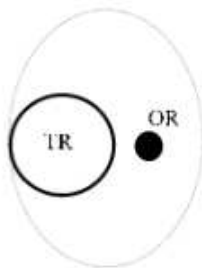
Usporedba slike 3 sa slikom 2 pokazuje da se razlikuju samo po tome što je na slici 3 kretanje trajektora potisnuto, kao posljedica odabira svršenoga glagola, dok je istaknut završni položaj trajektora u blizini orijentira. Nastavljajući se na te shematske prikaze, slika 4 shematski prikazuje upotrebu prijedloga *do* za izricanje blizine u situacijama u kojima više nema glagola kretanja, a glagol čak nije ni svršen, npr. kao u (43). Usporedba slike 4 sa slikom 3 pokazuje da se razlikuju samo po tome što slika 4 ne pretpostavlja kretanje trajektora prije nego se trajektor našao u blizini orijentira (to je statični glagol *sjediti*). Ako bi se slijedom prikazala sva tri shematska prikaza i uz njih na nekoliko primjera objasnilo kako se razvijaju različita značenja prijedloga *do*, to bi onima koji uče hrvatski kao strani jezik vjerojatno bilo lako upamtiti te bi se osjećali sigurno kad bi taj prijedlog trebali upotrijebiti u novom kontekstu.

Slika 3: Prijedlog *do* — motivacija nastanka značenje blizine

Od apstraktnijih upotreba prijedloga *do* može se istaknuti da se njime izražava načinsko značenje, npr. kao u izrazima u (44).

(44) Idemo do kraja.
Napio se do besvijesti.

Slika 4: Prijedlog *do* — značenje blizine

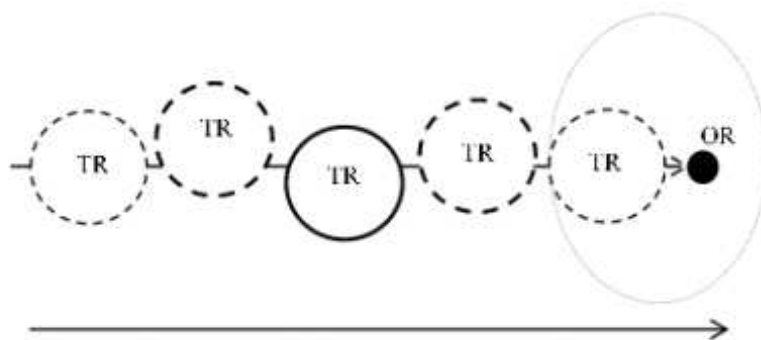
Kognitivna lingvistika u svojim je brojnim opisima prijedloga i njihovih raznolikih upotreba uspjela sustavno dokazati da prijedlozi koji u osnovi svoga značenja, tj. u svojem prototipnom prostornom značenju, upućuju na koncept *puta* u pravilu razvijaju upotrebu kojom se izražava načinsko značenje. Dakle, kao i kod ostalih prijedloga koji izražavaju kretanje, kod prijedloga *do* načinska interpretacija potaknuta je konceptom *puta*. Taj koncept *puta* povezuje se s kretanjem trajektora i iz njega izravno proizlazi. Belaj (2009: 49) u (45) napominje kako se u nekim jezicima utemeljenost značenja načina na konceptu *puta* i eksplicitno naznačuje.

- (45) [U] jezicima [se] takvi temelji semantičke kategorije načina često i eksplicitno očituju (npr. *napraviti nešto drugim putem*, *biti na krivom putu* u rješavanju recimo nekoga zadatka odnosno raditi nešto na pogrešan način itd. ili u engleskom gdje je metaforičko izricanje načina preko temeljne predodžbene sheme *puta* posebno plodno, npr. *to have one's own way*, *the way of the world* i sl.).

Kao što je već objašnjeno, kod prijedloga *do* koncept *puta* proizlazi iz trajektorova kretanja u smjeru orijentira. Kod prototipne upotrebe koncept *puta* posebice je naglašen i upotrebom glagola kretanja, koji izravno upućuju na taj koncept, npr. kao u izrazima u (31). Glagoli kretanja semantički se razlikuju upravo po tome što različito specificiraju način na koji se prelazi put. Jednom kada je koncept *puta* postao izravno povezan s prijedlogom *do* i kada je implikacija načina zbog upotrebe glagola kretanja očvrstnula, prijedlog *do* mogao se početi upotrebljavati i uz druge glagole kako bi izrazio načinsko značenje.

- (46) Smijati ćeš se do suza.

Slika 5 shematski prikazuje izraz kao u (46) u kojem prijedlog *do* prenosi načinsko značenje. Budući da je glagol *smijati se* nesvršen, trajektor je prikazan tako da još nije dostigao točku u kojoj uspostavlja kontakt s orijentirima, no to je cilj do kojega se kreće. Ako se uspoređi slika 5 sa slikom 2, koja shematski prikazuje prototipno značenje prijedloga *do*, može se primijetiti da među njima ima vrlo malo razlika (tek se put koji trajektor prelazi prikazuje različito, a time se upućuje na povezanost koncepta *puta* i izražavanja načina). Takvo zorno predstavljanje izraza shematskim prikazima i uspoređivanje tih prikaza zasigurno može pomoći neizvornim govornicima da uoče povezanosti i sustavnosti među različitim upotrebama prijedloga. Posebice bi bilo dobro da oni koji uče upotrebe prijedloga samostalno te upotrebe shematski prikazuju i među njima traže poveznice.

Slika 5: Prijedlog *do* — načinsko značenje

Prijedlog *do* često ima i značenje koje bi se moglo nazvati značenjem mjere. Tu upotrebu također je lako objasniti ako se osvijesti da se prototipnim značenjem prijedloga *do* označava kretanje kojemu je cilj, a cilj je i konačna točka kretanja, dostizanje, tj. uspostavljanje kontakta s orijentirima. Ako je dostizanje orijentira kraj kretanja, tada je dostizanje orijentira i mjera toga kretanja, konačna količina toga kretanja, konačna količina energije koju treba uložiti da bi se postigao cilj. Naravno, implikacija mjere, budući da je bila dovoljno učestala, npr. kao u izrazu u (47) postala je sastavnim dijelom značenja prijedloga *do* te se prijedlog *do* u suvremenom hrvatskom jeziku bez problema upotrebljava uz glagole različitih značenja upravo za izražavanje mjere do koje se odvija radnja označena tim glagolom, kao u primjerima u (48).

- (47) narasti do koljena
- (48) i. potrošiti sve do zadnje kune
ii. pojačati radio do kraja

Shematski prikaz primjera u (48) u velikom bi dijelu odgovarao slici 2 na kojoj je prikazana prototipna upotreba prijedloga *do*, a posljedično bi i poveznice među tim dvama značenjima onima koji uče hrvatski jezik bile jasnije. No potrebno je istaknuti i sljedeće — da bi se poveznice među različitim značenjima prijedloga *do* dobro oprimjerile i jasno prikazale, a time plodonosno utjecale na procese ovladavanja upotrebom prijedloga *do*, bilo bi potrebno materijale za poučavanje utemeljene na takvu pristupu kvalitetno izraditi. U tim materijalima motivacija nastanka različitih značenja prijedloga *do* mora biti jasno, jednostavno i zorno prikazana. Ako motivacija nastanka novoga značenja onomu tko uči o upotrebama prejeda *do* nije jasna i logična, nije opravdano pretpostaviti da će takav pristup poučavanju upotrebe prijedloga *do* biti plodonosan.

U nekoliko prethodnih odlomaka ukratko su prikazani samo odabrani dijelovi značenjske mreže prijedloga *do*. Opis značenjske mreže nije detaljan i sveobuhvatan, u njemu nisu prikazana čak ni preslikavanja prostornih upotreba na vremenske upotrebe, a kamoli neka suptilnija grananja značenjskih lanaca. Tomu je tako ponajprije zbog zadanih okvira rada, ali i zbog toga što svrha ovoga rada nije značenjski opisati prijedlog *do*, već uputiti na moguće prednosti opisa upotrebe prijedloga utemeljenog na pretpostavkama kognitivne lingvistike i uputiti na moguće prednosti toga pristupa u situacijama poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika. Ako bi se postojeći detaljniji opisi značenjske mreže prijedloga *do* (Šarić 2008, Brala-Vukanović 2012, Matovac 2013) prilagođavali za potrebe poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika, svakako bi na umu trebalo imati i podatak o razini poučavanja kojoj bi prilagodba bila namijenjena.

Rijetke upotrebe prijedloga jednostavnije je naučiti napamet nego pokušavati osvijestiti motivaciju koja stoji iza njih, posebice ako je motivacija komplicirana, neprozirna ili kulturološki uvjetovana. Lam (2009) napominje da su njezina istraživanja pokazala da je jednostavnije zapamtiti značenja koja su izravno povezana s prototipom, dok je teže zapamtiti ona kod kojih ta veza nije izravna. Drugim riječima, što je veza između značenja izravnija i jasnija, to će biti i lakša za učenje te će ju biti lakše koristiti u novim kontekstima, a nejasne poveznice među značenjima mogu samo zbuniti te otežati ovladavanje upotrebom prijedloga u nekom stranom jeziku. Svakako je potrebno složiti se s onim što kažu A. Tyler, Mueller i Ho (2011: 196), a navedeno je u (49). Također, potrebno je i staloženo i odmjereno odlučiti

kako najučinkovitije iskoristiti ograničenu količinu vremena kako bi se onima koji uče hrvatski kao strani jezik prenijelo što više znanja.

- (49) However, just having an appealing theoretical description of language is not a silver bullet for L2 learning and pedagogy. Having a richer, more accurate description of the language should represent a valuable advance for second language learning but the theory has to be translated into effective teaching materials. A major challenge is to find ways to make the appropriate theoretical notions precise yet accessible to second language learners and teachers.

4. Zaključak

Kognitivnolingvistički pristup prijedlozima, u osnovnim crtama opisan i opimljen u prethodnim poglavljima, onima koji uče hrvatski kao strani jezik pruža moguću opis upotrebe prijedloga u hrvatskom jeziku koji znatno umanjuje količinu arbitrarnosti u jeziku, a posljedično je i jednostavniji za učenje. No potrebna su brojna dodatna istraživanja, posebice u stvarnim nastavnim situacijama, prije negoli se prethodni zaključak može bespogovorno prihvatiti. Ovim se radom želio potaknuti razvoj novih promišljanja i pristupa poučavanju hrvatskoga kao stranoga jezika te potaknuti razmišljanja o mogućnostima preoblikovanja suvremenih teorijskih pristupa jezičnim pojavnostima u učinkovite nastavne metode i materijale za poučavanje. Ako dalje proučavanje primjene kognitivnolingvističke metodologije i ne pospješuje poučavanje te se pokaže pogrešnim, zasigurno će dovesti do drugih vrijednih spoznaja o hrvatskom kao stranom jeziku.

5. Literatura

- Anić, V., D. Brozović Rončević, I. Goldstein, S. Goldstein, Lj. Jojić, R. Matasović i I. Pranjković (2004) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb: EPH, Novi Liber. <http://hjp.novi-liber.hr/>
- Barić, E., M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević i M. Znika (1997) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, B. (2009) Prostorna značenja na razini složene rečenice, u K. Mićanović (ur.) *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*, Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola: 43–67.
- Belaj, B. (2010) Prostorni odnosi kao temelj padežnih značenja — shematičnost i polisemija hrvatskoga prijedložno-padežnog izraza *od + genitiv*, u M. Birtić i D. Brozović Rončević (ur.) *Sintaksa padeža: zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Filozofski fakultet u Osijeku, 15–33.

- Boers, F. i M. Demecheller (1998) A cognitive semantic approach to teaching prepositions, *ELT Journal* 53 (3): 197–204.
- Bortone, P. (2010) *Greek Prepositions: From Antiquity to the Present*, Oxford: Oxford University Press.
- Brala-Vukanović, M. (2009) The story of ‘o’- force dynamics in the semantics of (Croatian) prepositions, u M. Brala-Vukanović i L. Gruić-Vukanović (ur.) *Space and Time in Language and Literature*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 61–86.
- Brala-Vukanović, M. (2011) Where is o: Croatian prepositions as vectors, u M. Brdar i sur. (ur.) *Space and Time in Language*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 91–112.
- Brala-Vukanović, M. i A. Memišević (2012) Moving od- and do- in Croatian — an account of sources, goals and dual readings of the dative, *Jezikoslovlje* 13 (1): 41–69.
- Brugman, C. (1981) *The story of over*, University of California, Berkeley.
- Coventry, K. R. i S. C. Garrod (2004) *Saying, Seeing, and Acting: The Psychological Semantics of Spatial Preposition*, New York: Taylor & Francis Inc.
- Čilaš Mikulić, M., M. Gulešić Machata i S. L. Udier (2008) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, M., M. Gulešić Machata i S. L. Udier (2012) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*, Zagreb: FF press.
- Čilaš-Mikulić, M., M. Gulešić Machata, D. Pasini i S. L. Udier (2011) *Hrvatski za početnike 1 — udžbenik hrvatskoga kao drugog i stranog jezika* (3. izd), Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- De Rycker, A. i S. De Knop (2009) Integrating Cognitive Linguistics and Foreign Language Teaching — Historical Background and New Developments, *Journal of Modern Languages* 19 (1): 29–46.
- De Knop, S. i T. De Rycker (ur.) (2008) *Cognitive Approaches to Pedagogical Grammar: A Volume in Honour of René Dirven*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Evans, V. (2010) From the spatial to the non-spatial: The ‘state’ lexical concepts of in, on and at, u V. Evans i P. Chilton (ur.) *Language cognition and space: The state of the art and new directions*, 215–248, London: Equinox.
- Evans, V. i A. Tyler (2004) Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar: The Case of Over, u *Cognitive Linguistics, Second Language Acquisition, and Foreign Language Teaching*, u M. Achard i S. Niemeier, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 257–280.
- Evans, V. i A. Tyler (2005) Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar: The English Prepositions of Verticality, *Revista Brasileira de Linguística Aplicada* 5 (2): 11–42.
- Golfam, A. i F. Y. Rad (2010) A Cognitive Semantic Approach to Persian Spatial Prepositions, a Pedagogical Perspective, Case Study: Persian Preposition /dær/, *Pazhuhesh-e Zabanha-ye Khareji* (56): 167–179.
- Hagège, C. (2010) *Adpositions*, Oxford: Oxford University Press.

- Ham, S. (2002) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Lakoff, G. (1987) *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Lam, Y. (2003) *Challenging Prepositions: The Effectiveness of Interrelating Rules for Teaching por and para in Spanish as a Second Language*, University of Toronto.
- Lam, Y. (2009) Applying cognitive linguistics to teaching the Spanish prepositions *por* and *para*, *Language Awareness* 18 (1): 2–18.
- Langacker, R. W. (1987) *Foundations of Cognitive Grammar*, Vol. 1, Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R. W. (1991) *Foundations of Cognitive Grammar: Descriptive Application*, Vol 2, Stanford: Stanford University Press.
- Lindstromberg, S. (2010) *English Prepositions Explained* (2. izd.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Littlemore, J. (2009) *Applying cognitive linguistics to second language learning and teaching*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Matovac, D. (2013) *Semantika hrvatskih prijedloga*, Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku (doktorski rad).
- Oakley, T. (2007) Image Schemas, u D. Geeraerts i H. Cuyckens, *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, New York: Oxford University Press, Inc., 214–315.
- Pranjaković, I. (1999) Opis prijedloga u jednojezičnim rječnicima, *Fluminensia* 11 (1–2): 165–172.
- Raguž, D. (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Robinson, P. i N. C. Ellis (ur.) (2008) *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*, London, New York: Routledge.
- Silić, J. i I. Pranjaković (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Lj. (1998) Metaforična proširenja značenja prostornih prijedloga, *Riječ* 4 (1): 77–82.
- Šarić, Lj. (2003) Prepositional categories and prototypes: Contrasting some Russian, Slovenian, Croatian and Polish examples, *Jezikoslovlje* 4 (2): 187–204.
- Šarić, Lj. (2006.a) A preliminary semantic analysis of the Croatian preposition *u* and its Slavic equivalents, *Jezikoslovlje* 7 (1): 1–43.
- Šarić, Lj. (2006.b) On the meaning and prototype of the preposition *pri* and the locative case: a comparative study of Slavic usage with emphasis on Croatian, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32 (1): 225–248.
- Šarić, Lj. (2007) Konstrukcije za izražavanje prostornih odnosa u hrvatskom jeziku, u B. Kuna (ur.) *Sintaktičke kategorije — zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem “Hrvatski sintaktički dani”*, Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 253–270.
- Šarić, Lj. (2008) *Spatial concepts in Slavic: a cognitive linguistic study of prepositions and cases*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

- Šarić, Lj. (2012) The Croatian preposition *uz*: a cognitive approach, *Jezi-koslovlje* 13 (1): 151–190.
- Šonje, J. (ur.) (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.
- Taylor, J. R. (1995) *Linguistic Categorization: prototypes in Linguistic Theory* (2. izd.), Oxford: Clarendon Press.
- Tyler, A. i V. Evans (2003) *The Semantic of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tyler, A., C. Mueller i V. Ho (2011) Applying Cognitive Linguistic to Learning the Semantics of English to, for and at. An Experimental Investigation, *Vigo International Journal of Applied Linguistics* (8): 181–205.
- Udier, S. L. i M. Gulešić Machata (2012) Prijedlozi u hrvatskom kao inom jeziku: opis i obrada, u *Croaticum, Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika, 1. zbornik radova*, M. Čilaš Mikulić, A. Juričić i S. L. Udier, Zagreb: FF press, 36–50.

A Cognitive Linguistics Approach to Teaching Prepositions

This paper discusses ways of applying a cognitive linguistics approach when describing prepositions in teaching Croatian as a foreign language. The first part of the paper describes the traditional and the collocation approach to teaching prepositions, highlights their disadvantages, and presents an overview of existing literature. The main part of the paper summarizes basic assumptions on which the cognitive linguistic approach to prepositional meanings is based on, and indicates possible advantages of this approach when teaching prepositions in a foreign language. Theoretical assumptions are exemplified by describing selected meanings of the preposition do. The purpose of this paper is to stimulate the development of new and contemporary approaches to teaching Croatian as a foreign language.

Key words: cognitive linguistics, foreign language teaching, prepositions, Croatian language

Cljučne riječi: kognitivna lingvistika, poučavanje stranog jezika, prijedlozi, hrvatski jezik